

PRŮVODCE

společným vzděláváním

červen / 2020

Jak zvládnout SVP ve vaší škole

Aktuální situace
ve školství:
Kdo, kdy a jak
má postupovat

Formativní hodnocení:
Přínosy, limity a praxe

Téma měsíce

Koordinátor inkluze:
Fungující tým jako klíč ke kvalitě

PORADNA

Kdy je možné vracet
školné?

FINSKÉ ŠKOLY

Vysoká kvalita ruku
v ruce s inkluzí

Žáci s problémovým chováním potřebují péči místo trestu ▼

Ing. Zuzana Čílová, PhDr. Lenka Felcmanová, PhD.

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Znáte to. Za každou cenu vyžadují pozornost, jsou hluchí, jejich reakce na stres neadekvátní. Snad každý pedagog se někdy setkal s dítětem s problémovým chováním. Že poznámky, výhružky a špatné známky nefungují? Pomoci mohou být metody norských specialistů. O co v nich jde a jak je aplikovat?

Norsko začalo s reformou vzdělávání žáků se speciálními potřebami krátce po roce 1990. Dnes většina těchto dětí studuje v běžných školách. **Speciální školy byly zrušeny a transformovány** na poradenská centra, která poskytují podporu především běžným školám při vzdělávání žáků se SVP. V Norsku existuje pouze jedna státní speciální škola, a to pro hluchoslepy. Kromě ní zde funguje i několik speciálních škol zřízených obcemi nebo soukromými subjekty, které se zaměřují hlavně na děti s kombinovaným postižením.

Podle zjištění evropské informační sítě Eurydice navštěvovalo v Norsku ve školním roce 2018/19 speciální školy na prvním a druhém stupni jen 8,4 % žáků se SVP. Téměř 92 % žáků se SVP mělo zajištěnou výuku přímo v běžných školách.

Stejně kurikulum, individuální plán

Pro I. a II. stupeň základního vzdělávání existuje jedno společné národní kurikulum, které je platné i pro žáky se SVP, jen dochází k jeho adaptaci na potřeby konkrétního dítěte. Na základě doporučení psychologicko-vzdělávací poradny mají tito žáci sestaven IVP, který může obsahovat úpravu výukových metod, zapojení speciálních pedagogů či asistentů pedagoga nebo i úpravu (omezení) kurikula.

Česko-norská spolupráce

Z norských bohatých zkušeností s inkluzivním vzděláváním mohou čerpat i české vzdělávací instituce. Příkladem takového sdílení zkušeností je projekt „**Práce s dětmi**“

s problémovým chováním ve školním prostředí“ podpořený programem Vzdělávání Fondů EHP, který realizuje Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání (ČOSIV). ČOSIV vytváří ve spolupráci s Centrem pro léčbu a profesní rozvoj v oblasti péče o duševní zdraví Østbytunet nedaleko Osla unikátní program dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřený na **podporu rozvoje dětského duševního zdraví a vzdělávání žáků s náročným chováním**. Snaží se najít výzkumem ověřené postupy, které by naplňovaly jak potřeby učitelů, tak dětí. Během projektu odborníci z České republiky, kteří se tématem podpory dětí s náročným chováním dlouhodobě zabývají, projdou sérií školení. Ve spolupráci s norskými kolegy vytváří kurz a podpůrné metodické materiály pro učitele.

Mapování vývoje mozku dětí

Dětské psychiatrické centrum Østbytunet je výjimečné v tom, že praktikuje přístup Neurosequential Model of Therapeutics (NMT). NMT využívá k podpoře ohrožených dětí **mapování vývoje mozku a jeho funkcí**. Jeho autorem je doktor Bruce Perryspolu se svým týmem z Child Trauma Academy z USA. Významným prvkem tohoto přístupu je podpora učitelů a vychovatelů dětí v tom, aby dokázali vhodnou intervencí dobře reagovat na aktuální potřeby dítěte – Neurosequential Model of Education (NME). Tento přístup staví na posilování kompetencí těch, kteří jsou s dítětem v každodenním kontaktu. Výzkumy

potvrzují, že trvalých změn v mozku lze dosáhnout **skrze časté opakování**. Učitel má tak mnohem více příležitostí v podpoře dítěte než psycholog nebo jiný odborník, který vidí dítě jednu hodinu týdně. Musí však vědět, jak na to.

Jak předejít konfliktům

Mnoho škol si s náročným chováním žáků neví dlouhodobě rady a v některých případech se stává, že problémy přerostou až v konflikt mezi školou a rodinou žáka. K účinné podpoře dětí je důležité porozumět tomu, co náročné chování způsobuje.

Náročné chování je reakcí na stres, který dítě prožívá. Jeho příčiny mohou být doma, ve škole nebo v mimoškolním prostředí. Nicméně mozek dítěte je jen jeden, a proto je důležité zaměřit se právě na něj. Pokud budeme rozumět fungování mozku a způsobům reagování na stres, můžeme řadě náročných situací předejít, jinými slovy pomoci dětem, aby se takto nechovaly. To je výhodné pro obě strany – děti i učitele.

PŘÍKLAD

Péče místo trestů

Součástí centra Østbytunet je i škola, kterou děti v době svého pobytu v centru navštěvují. Přestože se jedná o pobytové psychiatrické zařízení, děti pravidelně na víkend nebo i v průběhu týdne odjíždějí večer domů, ať už ke své rodině, nebo pěstounům. Jedná se o děti s velmi závažnými obtížemi, většina z nich však není medikována. Základem podpory je intervence vychovatelů a učitelů pod dohledem psychologů.

Zjednodušeně můžeme realizovanou intervenci popsat jako cílené dodávání zkušeností a podnětů, které dětem v určité fázi vývoje (většinou té nejranější) chyběly. Velký důraz se klade na vztahy a somatosenzorickou regulaci, což je cílené zprostředkování pohybových a taktilních podnětů. Tento typ podnětů totiž působí přímo na mozkový kmen, kde sídlí systém reakce na stres, který mají děti díky prožitému traumatu citlivější. Kvůli tomu se u nich spouští silná obranná reakce i na podněty, které ve skutečnosti nejsou ohrožující. Děti mají k dispozici řadu pomůcek, jako jsou masážní a mačkácí míčky, balanční disky, zátěžové deky, vaky, kousátka či plastelína. Vychovatelé jim pravidelně nabízejí masáž nohou a dlaní, kde se nachází reflexní body, jejichž stimulace pomáhá ke zklidnění. To je zcela odlišný přístup od českých dětských psychiatrických nemocnic.

Metody NMT a NME vychází z obecných vývojových a životních potřeb dětí, jejich uplatňování ve škole může tedy účinně pomáhat všem. Nejedná se o žádné složité a časově náročné intervence, musí ale být dobře zvládnuté vyhodnocování **aktuálního stavu dětí**, což vyžaduje dobrou znalost fungování mozku, zejména systému reakce na stres. V identifikaci potřeb dětí a poskytování podpory by měli být pracovníci škol i dalších zařízení pro děti průběžně vzděláváni.

Centrum Østbytunet zřizuje vedle terapeutického oddělení i oddělení pro vzdělávání pedagogických pracovníků a dalších profesí, které jsou s dětmi v intenzivním kontaktu. Toto oddělení, vedené Kajou Johannessen, vytváří **vzdělávací programy vycházející z NMT a NME** a jeho pracovníci jezdí do škol vzdělávat učitele v tom, jak pracovat s dětmi, které si prošly nějakou zásadní negativní zkušeností a projevují se náročným chováním.

Jde to i jednoduše

I běžná základní škola, která uplatňuje prvky NME, dává dětem k dispozici řadu pomůcek podporujících senzomotorickou regulaci, které si mohou brát do lavice.

Používané pomůcky:

- natažená guma – mezi přední nohy židličky se natáhne guma, do které si mohou děti zaklesnout nohy,
- balanční sedáky,
- pohybové aktivity.

V řadě českých škol jsou tyto pomůcky stále vnímány jako něco, co dítě odvádí od učení. V tom spočívá

velký rozdíl mezi českými a norskými školami. U nás je stále nejčastějším řešením náročného chování dětí poznámka, třídní důtka nebo jiná forma trestu. Na chování dítěte se často díváme jako na zlomyslnost nebo cílenou snahu ublížit.

Norští odborníci učí učitele:

- vnímat chování dítěte jako signál toho, že dítě nemá naplněnou nějakou základní potřebu – například potřebu bezpečí nebo sounáležitosti,
- přemýšlet o tom, co danou stresovou reakci aktivovalo a jak tomu přistě předejít,
- monitorovat aktuální stav dětí, aby dokázali reagovat včas, tedy ještě předtím, než dítě vybuchne.

Výzkumy ukazují, že tento přístup je **velmi efektivní**, a pokud je uplatňován správně, četnost výskytu náročného chování zásadním způsobem snižuje. Studie naopak dokládají, že tresty z dlouhodobého hlediska nefungují. Je-li narušen vztah mezi dítětem a učitelem, mohou tresty četnost náročného chování naopak zvyšovat.

Způsoby seberegulace

V listopadu 2019 proběhl v rámci projektu seminář, na kterém se účastníci seznámili se základními teoretickými východisky, ze kterých NMT a NME vycházejí. Dozvěděli se, jak funguje lidský mozek (zejména systém reakce na stres v mozkovém kmeni) a jaké existují způsoby seberegulace. Norské lektorky Kaja Johannessen a Ann Karin Bakken velmi srozumitelným způsobem představily jednotlivé stavy

aktivace stresové reakce a to, jak v nich fungují naše kognitivní a další schopnosti.

PŘÍKLAD

Ve chvíli, kdy se opravdu hodně bojíme, funkce mozkové kůry nepracují správně. Kvůli tomu se v tomto stavu nemůžeme učit a nevybavují se nám ani známé informace. Děti, které zažily trauma, jsou ve škole v tomto stavu často. Stupňování tlaku, kárání, křik nebo výhrůžky vedou jen k eskalaci jejich stresové reakce, která se pak často projevuje agresivitou nebo útekem.

Znalost jednotlivých úrovní aktivace stresové reakce nám může pomoci s volbou vhodné formy podpory seberegulace dítěte.

Existují tři způsoby regulace:

1. regulace rozumem
2. regulace vztahy
3. somatosenzorická regulace

Při vyšší míře aktivace ztrácíme schopnost regulace rozumem, v nejvyšší úrovni aktivace nám **zbývá jen somatosenzorická regulace**, tedy regulace pohybem a smyslovými podněty, zejména hmatem, chutí nebo vůní.

Příklady z praxe

Další součástí projektu bylo týdenní školení, které proběhlo v únoru 2020 v centru Østbytunet. Čeští účastníci měli příležitost seznámit se s konkrétními postupy, které se zde ve vzdělávání těžce traumatizovaných dětí uplatňují.

PŘÍKLAD

Co jsme si odnesli z Norska

„Prostory centra jsou vlastně docela obyčejné. Místností je dostatek, jejich vybavení je realizovatelné i v našich zeměpisných šířkách. Pracovníci jsou vlídní nejen k sobě navzájem, ale i k sobě samým. Týmová spolupráce, ale i důraz na stálé proškolení – na shodu v idejích, z nichž vycházíme, a na směr, který hledáme – tvoří pospolnou a laskavou atmosféru takovou, jakou bychom si přáli vidět například ve školách. Lidé, kteří děti provázejí, jsou vyrovnaní, pevní, veselí. Do situací vnášejí klid sami sebou. Nejenom tím, co umí. Ale tím, jací jsou. A pak také svým přesvědčením. Úvahou, že pokud dítě volí námi nevídanou podobu chování, pak je to proto, že novou zatím nemá ve svém repertoáru zažitou. Avšak lze počítat s tím, že dáme-li dětem čas, nabídneme-li mnohé opakování a budeme-li trpěliví, každé dítě může dojít na místa, kde se ukáže více cest, a adekvátní řešení situace budou snadněji dostupná.

Chcete-li vejít v kontakt s křehkým dítětem, které přežilo zlé situace, starejte se především o jeho fyzický klid. Nespěchejte. Uvažujte o sobě jako o důležité součásti celé situace. V tom, jak se hýbete, jak mluvíte, jak intonujete, jak se tváříte, tkví do značné míry škála možných reakcí onoho dítěte. Bud'te mírní a netlačte na pilu. Na pracovištích pak hledejte shodu ve východiscích. Proškolejte všechen personál. Nebojte se to podstatné ve srozumitelné podobě předávat i dětem samým. Neočekávejte změnu brzy, ale stále nabízejte možnost smírných variant. Mozek je tvárný a nové věci se do něj vepíší.

Zůstal mi před očima malý filmový střih. Přes okénko zpoza záclonky jsme se dívali na děti, jak odjíždí po výuce domů. Jeden chlapec do svého asistenta kopal a bouchal kolem sebe. Do auta nastupoval a zase z něj vylézal. Asistent se snažil dopomoci mu bezpečně nastoupit a odjet. Když chlapec seděl vevnitř a auto startovalo, došel asistent k okénku a na sklo přitiskl srdíčko z prstů na rukou. Domnívám se, že ač má na starost dítě složitě se chovající, umí pojmout jeho bezradnost, jeho zatím malou schopnost řešit situace lépe – má ho rád.“

(Kristýna Farkašová, účastnice semináře)

Co lze využít

Konečným výstupem projektu bude **nový kurz pro pedagogy** zaměřený na podporu žáků s problémy v chování. Vyškolení vzdělavatelé učitelů budou následně předávat své znalosti dál pedagogickým pracovníkům a studentům pedagogických fakult. Již nyní **je k dispozici videozáznam ze semináře** „Jak podpořit děti s náročným chováním v důsledku negativních zážitků v raném dětství“. Najdete ho v sekci Videá na portálu

www.podporainkluze.cz. Seminář je tlumočený do češtiny a věnuje se tématu vytváření vhodných podmínek pro podporu jednotlivých způsobů seberegulace dětí ve škole.

Program Vzdělávání Fondů EHP

Program umožňuje českým školám a dalším organizacím intenzivně spolupracovat s partnery z Norska, Lichtenštejnska nebo Islandu a vytvářet společné projekty, sdílet zkušenosti a navzájem se inspirovat.

Žáci mohou díky programu vyjet na studijní pobyty a praktické stáže, zaměstnanci škol a další experti se mohou účastnit školení nebo stínování a hostování na zahraničních školách. Mezi hlavní priority programu patří výuka k demokracii a aktivnímu občanství, odborné a inkluzivní vzdělávání.

Ing. Zuzana Čílová pracuje v Domě zahraniční spolupráce, kde má na starosti administraci programu Vzdělávání Fondů EHP. PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D., vykonává funkci místopředsedkyně ČOSIV.